

Η Θεσμική απάντηση στο κίνημα η εισαγωγή του (νομικού) όρου του «αντιρρησία συνειδήσεως» για την απόπλιση του

Το 1898, το κράτος επιχειρώντας να απαντήσει στο κίνημα και να φρενάρει την αγωνιστικότητά του εισάγει μία «ρήτρα συνειδήσεως» ως επιλογή που θα μπορούσαν να ενεργοποιήσουν όσοι γονείς ήταν αντίθετοι στον εμβολιασμό. Αρχίζει να εφαρμόζεται –υπό όρους που όπως θα δούμε στη συνέχεια ήταν αντικείμενο διαξιφισμών και συγκρούσεων– η παροχή πιστοποιητικών εξαίρεσης σε αρνητές/τριες του εμβολιασμού που επικαλούνται λόγους συνειδήσεως και ηθικής στάσης. Μέχρι το τέλος του 1898 είχαν εκδοθεί 205.000 πιστοποιητικά, με άμεσο, απτό αποτέλεσμα την οικονομική ανακούφιση και την αποφυγή της φυλάκισης για τα μέλη της εργατικής τάξης και της κατώτερης μικροαστικής. Ως το 1905, σε κάποια ισχυρά προπύργια του κινήματος, σχεδόν για *πάνω από τις μισές* γεννήσεις γινόντουσαν αιτήσεις για εξαίρεση από τον εμβολιασμό. Σε γενικές γραμμές, αυτή η πρακτική ήταν πολύ δημοφιλής στους κόλπους της εργατικής τάξης – σε σημείο που έκλειναν ολόκληρα εργοστάσια γιατί οι εργάτες απουσίαζαν για να προλάβουν, ακόμα και την τελευταία στιγμή, να κάνουν αίτηση εξαίρεσης μέχρι την προκαθορισμένη προθεσμία! Σύμφωνα με μια εκτίμηση, οι *πρώτοι ευρέως αναγνωρισμένοι «αντιρρησίες συνειδήσεως»* δεν ήταν οι πασιφιστές και οι σοσιαλιστές του αντιπολεμικού κινήματος, που έδρασε κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου πολέμου, αλλά οι αντιεμβολιαστές του εν λόγω κινήματος! Εκτός αυτού, η ευρεία έκδοση των πιστοποιητικών προκάλεσε μια συζήτηση γύρω από το ποιο υποκείμενο έχει δικαίωμα να προβάλλει αξίωση για ρήτρα συνειδήσεως, συζήτηση που διαδραμάτισε έναν ρόλο στην κατασκευή του σύγχρονου πολίτη και στον καθορισμό των ορίων της ένταξης στην πολιτική κοινότητα. Το ερώτημα που προέκυπτε ήταν βασικό: *ήταν, σε τελική ανάλυση, μέρος της σύγχρονης κοινωνίας των πολιτών η εργατική τάξη και, ακόμα περισσότερο, οι γυναίκες που ανήκαν σε αυτή;*

Ο προσδιορισμός του τι όντως σήμαινε να διαθέτει κάποια «συνείδηση», όπως και ο προσδιορισμός των δικαιωμάτων που θεμελιώνονταν στην αναγνώριση της ενσυνείδητης υποκειμενι-

κότητας δεν ήταν απλή υπόθεση. Οι αντιεμβολιαστές τοποθετούσαν το περιεχόμενο του όρου σε ένα *εκκοσμικευμένο* πλαίσιο που τον απεγκλώβιζε από στενά θεολογικά ερωτήματα, δίνοντας έμφαση στην πνευματική διαύγεια, στις πεποιθήσεις και στην αφοσίωση του «συνειδητού» γονέα, ως τις πνευματικές αρετές που χαρακτήριζαν τον φορέα «συνείδησης». Παρόλο που το κίνημα χρησιμοποίησε –για ευνόητους λόγους τακτικής, για την αποφυγή των προστίμων και της φυλάκισης– τη ρητορική περί συνειδητών αρνητών, δεν συνάεισε ποτέ καθολικά στην υιοθέτηση της εισαγόμενης από το κράτος εναλλακτικής της «ρήτρας συνειδήσεως» και απαιτούσε την απόσυρση του νόμου. Μάλιστα, στην εναλλακτική αυτή επιλογή, που σηματοδοτούσε παρόλα αυτά μια κρατική υποχώρηση, διέκριναν μια αντιστοιχία με την υπό όρους αποφυλάκιση των καταδικασμένων που έβγαιναν από τη φυλακή χωρίς να έχουν εκτίσει ολόκληρη την ποινή τους. Θεωρούσαν δηλαδή πως τα πιστοποιητικά εξαίρεσης που θα δίνονταν στους αντιρρησίες ήταν ένα μέσο *στιγματισμού* τους και μετατροπής τους σε περιθωριακές φιγούρες που θα υπόκειντο ακόμα στην κρατική επιτήρηση χωρίς να είναι πλήρως ενσωματωμένες στο κοινωνικό σύνολο. Υποστήριζαν λοιπόν πως, εφόσον ο εμβολιασμός ήταν θέμα συνειδήσεως, τόσο η συγκεκριμένη όσο και *όλες οι ιατρικές πράξεις* θα πρέπει να είναι *εθελοντική/ές* και όχι κάτι για το οποίο πρέπει να αιτηθείς εξαίρεση!

Η κατάσταση που δημιουργήθηκε με την αναδίπλωση της κρατικής εξουσίας και την εισαγωγή της επιλογής συνειδητής άρνησης άφηνε πολιτικό χώρο στο κίνημα για να θέτει το αίτημα της απόσυρσης *συνολικά* του νόμου. Η απάντηση του κράτους ήταν να στρέψει *εναντίον* των αντιεμβολιαστών τη *δικιά* τους προσφυγή στην αντίρρηση συνειδήσεως, θεσμοθετώντας τα *πιστοποιητικά εξαίρεσης* αντί να υποχωρήσει ολοκληρωτικά στις πιέσεις του κινήματος και να αποσύρει συνολικά τον νόμο. Μετά από μια θεσμική συζήτηση σε κυβερνητικό επίπεδο –που αντανάκλασε εκτός από την πολιτική πίεση που ασκείτο στα θεσμικά όργανα διακυβέρνησης από το κίνημα και τα ίδια τα ερωτήματα που τίθεντο εντός του (πχ. για τον προσδιορισμό του όρου της «συνείδησης», ποιοι είναι οι «ειλικρινείς» γονείς κ.α.)– το 1898 εισάγεται ο νόμος που αναγνωρίζει το δικαίωμα στην αντίρρηση συνείδησης, αλλά για την έκδοση πιστοποιητικού *τίθεται*

ως απαραίτητη προϋπόθεση η έγκριση κάποιας εξωτερικής αρχής. Ενώ οι κρατικές αρχές απέβλεπαν στην κήρυξη της έναρξης ανακωχής και την άμβλυση των αντιστάσεων, διατηρώντας παράλληλα τον πλήρη έλεγχο πάνω στην έκδοση των πιστοποιητικών, τελικά ο νόμος πυροδότησε νέες αντιπαραθέσεις. Κάποιες αλλαγές σχετικά με τη διαδικασία του εμβολιασμού, που καθιέρωσε ο νόμος του 1898, επιγραμματικά, ήταν: οι εμβολιασμοί δεν θα διεξαγόntonταν σε δημόσιους χώρους αλλά με κατ' οίκον επίσκεψη, το εμβολιαστικό υλικό (λέμφος) θα διατηρείται εφεξής σε γλυκερίνη, το χρηματικό ύψος των προστίμων των παραβατών μειώνεται, και, το πιο σημαντικό, επιτρέπεται η συνειδητή άρνηση σε γονείς και κηδεμόνες – που θα εξεταζόντουσαν από δύο δικαστές σε διαφορετικές ακροάσεις κι από έναν αστυνομικό υπάλληλο, ενώ θα εξαρτιόταν από τις προσωπικές κρίσεις αυτών των εντεταλμένων υπάλληλων του κράτους το κατά πόσον οι αιτούντες ήταν όντως συνειδητά αντιρρησίες. Το τελευταίο αυτό σκέλος, όπως ήταν αναμενόμενο, δεν έγινε δεκτό με ενθουσιασμό από τους εργάτες αντιεμβολιαστές και όξυνε ακόμα περισσότερο την ήδη τεταμένη σχέση τους με τους ήδη αντιπαθείς δικαστές και κρατικούς υπαλλήλους.

REPLY. Twickenham.

PLEASE POST THIS AT ONCE.

Vaccination Acts, 1867-1907.

To Mr. W. F. FIELD. *not*

It is my intention to *have my child vaccinated - I have a conscientious objection to child vaccination*

Signed *H. C. Dighy*

Address *18 Bonner Road Twickenham*

No on Register. *345*

Date as post mark.

Please refer to the Public Vaccination Act, 1907. If by the Public Vaccinator say when you would like him to call.

Not signed

Καρτ-ποσιάλ σταλμένη από αντιρρησία συνείδησης: «Δεν είναι στις προθέσεις μου να εμβολιάσω το παιδί μου»

Ο αγώνας, λοιπόν, για την *ολική ανάκληση* της υποχρεωτικότητας συνεχίζεται παίρνοντας πλέον τη μορφή του αγώνα ενάντια στα πιστοποιητικά και την εξουσία των *δικαστών-ειδικών της συνείδησης*. Η, εκ των πραγμάτων, ασάφεια του όρου της «αντίρρησης συνειδήσεως» και άρα η ευχέρεια των ειδικών του κράτους να θέτουν τα δικά τους κριτήρια αξιολόγησης κατά το δοκούν, διευκόλυνε την προβολή διαφόρων λόγων άρνησης στους γονείς σχετικά με το αίτημα εξαίρεσης που είχαν υποβάλει. Χαρακτηριστικό αυτού του αρνητικού κλίματος είναι το προερχόμενο από τη συντηρητική παράταξη των Tories, και όχι από κάποιους κολεκτιβιστές όπως θα περίμενε κανείς, επιχείρημα πως, εφόσον ο εμβολιασμός είναι θέμα δημόσιας υγείας, δεν μπορεί να εμπλέκεται καθόλου η ατομική συνείδηση γιατί έχουμε να κάνουμε με την «*ασφάλεια της κοινότητας*»!^{xix}

Είναι προφανές πως η σχέση μεταξύ των αιτούμενων και των εξεταστών δεν είναι καθόλου ισότιμη: οι δικαστές τρομοκρατούν και εκφοβίζουν τους γονείς, βγάζουν συμπεράσματα για την εγκυρότητα των λεγόμενων τους και την ειλικρίνειά τους που σχετίζονται ξεκάθαρα με την *ταξική* τους συνθήκη. Οι άντρες που τυγχάνει να είναι εργάτες και γονείς παράλληλα *χλευάζονται* γιατί ως ανήκοντες στην εργατική τάξη δεν μπορούν να έχουν καμία «*πνευματική ανησυχία*», άρα και κανένα ίχνος συνείδησης. Γενικά υπάρχει μια δυσμενής μεταχείριση των αιτούντων που προέρχονται από την εργατική τάξη, η οποία προκαλεί αντίστοιχα αντιδράσεις, παράπονα και διαμαρτυρίες. Έτσι, παρ' όλους τους ευσεβείς πόθους για την υποχώρηση του κινήματος και για το καναλιζάρισμα των μορφών αντίστασης που υπήρχαν πίσω από τον νόμο του 1898, η πρώτη αυτή απόπειρα ενσωμάτωσης των αιτημάτων με την εισαγωγή της ρήτρας συνείδησης *απέτυχε*. Και όχι μόνο απέτυχε αλλά τελικά είχε τα αντίθετα αποτελέσματα: έφερε τους αντιεμβολιαστές σε μια κατάσταση παρατεταμένου ξεσηκωμού. Ένας επιπλέον λόγος αυτής της συνεχιζόμενης δυσαρέσκειας –εκτός από την κοινωνική υποβάθμιση, τον στιγματισμό και την αίσθηση μιας διαρκούς επιτήρησης της ζωής– ήταν και το υψηλό κόστος έκδοσης του πιστοποιητικού, εάν γινόταν δεκτή και πιστευτή η κατάθεση κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας βέβαια. Το κόστος έκδοσης ισοδυναμούσε

με το πρόστιμο που επιβαλλόταν προ του νόμου! Όλη αυτή η κατάσταση παράγει μια νέα μορφή αντίδρασης: *αυτούς που αρνούνται να υπαχθούν σε ένα καθεστώς «αντιρρησία συνείδησης»*, ενώ ταυτόχρονα συνεχίζουν να αντιστέκονται στην υποχρεωτικότητα του εμβολιασμού.

Η κρατική απάντηση που στόχευε στην ενσωμάτωση αυτής της ποιοτικά αναβαθμισμένης μορφής εναντίωσης, η οποία προέκυψε από την προηγούμενη απόπειρα του κράτους να «τελειώσει» το κίνημα με τον νόμο του 1898, ήρθε μέσω ενός νέου νόμου το 1907. Βάσει αυτού, αρκεί ο γονιός να προβάλλει ένσταση στον εμβολιασμό επικαλούμενος επιφυλάξεις για την υγεία του παιδιού του και δεν είναι πλέον απαραίτητο να «πειστούν» οι δικαστές-επίτροποι ενώ, επιπλέον, το κόστος για την αίτηση μειώθηκε σημαντικά. Παρόλο που κάποιοι πιο στρατευμένοι αντιεμβολιαστές θα συνεχίσουν να μάχονται και κατά του νέου νόμου, η ψήφισή του αντικατοπτρίζει μια σημαντική μετατόπιση στο κοινωνικό πεδίο του συσχετισμού δυνάμεων μεταξύ των τάξεων: ***αναγνωρίζεται η ύπαρξη της εργατικής τάξης σε ένα πολιτικό και εξίσου νομικό επίπεδο, ως ένα συλλογικό υποκείμενο, τα μέλη του οποίου μπορούν τελικά να κάνουν, ως άτομα-υποκείμενα πλέον, συνειδητές/ηθικές επιλογές.***^{xx}

Κάποια ερωτήματα, που ήταν ανοικτά σε ερμηνεία στον νέο νόμο συνέχισαν να τίθενται στη δημόσια σφαίρα και τελικά λειτούργησαν ως εφαλτήριο για μια νέα αντιπαράθεση: αναφερόμαστε στον ρόλο της *γυναίκας* ως αντιρρησία συνείδησης. Αν και η ψήφιση του νόμου εξισώνει και τυπικά τους εργάτες ως γονείς-πολίτες με τους γονείς-πολίτες από τις άλλες τάξεις –αφού πλέον δεν είναι οι «ανεύθυνοι» γονείς που δεν νοιάζονται για τα παιδιά τους και δεν εκλαμβάνονται πια ως «αδιάφοροι» πολίτες που δεν ενδιαφέρονται για τα κοινά– προκύπτει μία νέα ένσταση: ο «λάθος» γονιός, δηλαδή η μητέρα, μπορούσε να επωμιστεί την ευθύνη για την απόφαση του μη εμβολιασμού και, ως εκ τούτου, σε ποιο βαθμό η ιδιότητα του «γονέα» ήταν *έμφυλα* καθορισμένη και πώς;

Σύμφωνα με την επικρατούσα αντίληψη που ήταν και επίσημα κατοχυρωμένη σε νομικά εγχειρίδια, γονιός ήταν αυτός που είχε την κηδεμονία και νόμιμος κηδεμόνας θεωρούνταν ο πατέρας, οπότε οι

γυναίκες αιτούσες για εξαίρεση από τον εμβολιασμό συχνά δεν έχαιραν της καλύτερης αντιμετώπισης. Νέες πλευρές του κοινωνικού ζητήματος και ερωτήματα προέκυψαν αφού η πολύ *κεντρική* και *πραγματική* θέση της γυναίκας στην αναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης μέσα στην οικογένεια —που συνεπαγόταν, μεταξύ άλλων, πως οι γυναίκες της εργατικής τάξης ήταν κατεξοχήν αρμόδιες για την υγεία των παιδιών τους— ερχόταν σε φανερή *αντιπαράθεση* με την αντρική αποκλειστικότητα της νόμιμης κηδεμονίας. Αντιλήψεις που καθήλωναν τη γυναίκα στην οικιακή σφαίρα στον ρόλο της μητέρας-τροφού, που δεν θα έπρεπε ή δεν μπορούσε καν να έχει καμία συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων έξω από αυτή, ήταν διαδεδομένες (όπως συνεχίζουν να είναι) και εντός της εργατικής τάξης. Το αντιεμβολιαστικό κίνημα αναγνώρισε και έκανε ορατό το γεγονός πως η ταξική σχέση είναι *διαμεσολαβημένη* από την *κοινωνική σχέση μεταξύ των φύλων* και, αντίστροφα, ζητήματα που αφορούσαν την εργατική τάξη ήταν εγγενώς συνδεδεμένα με την *έμφυλη* διαφοροποίηση στο εσωτερικό της. Οι αντιδράσεις των γυναικών και η απαίτησή τους να μπορούν και οι ίδιες να αξιώνουν διαβεβαιώσεις εξαίρεσης οδήγησαν σε μια ερμηνεία του νόμου του 1907 όπου ο «γονέας» —που σαν όρος είχε αντικαταστήσει τον «πατέρα» στον νόμο του 1898— μπορούσε να περιλαμβάνει εφεξής και τη γυναίκα-μητέρα. Συνεπώς, οι *πρώτοι ευρέως αναγνωρισμένοι «αντιρρησίες συνειδήσεως»* δεν προέρχονταν μόνο από την *εργατική τάξη* σε πολύ μεγάλο βαθμό, αλλά πολλές εξ αυτών ήταν γυναίκες!

Πρακτικά, ο υποχρεωτικός εμβολιασμός με την ψήφιση του νόμου του 1907 έπαψε να ισχύει, εφόσον όλοι μπορούσαν να έχουν πρόσβαση στο δικαίωμα εξαίρεσης χωρίς συνέπειες. Επιπλέον, η διασφάλιση του στάτους του «αντιρρησία συνειδήσεως» για *γυναίκες και εργάτες*, ανεξάρτητα από θρησκευτικές πεποιθήσεις σε μια, ας την πούμε, *εκκοσμικευμένη* βάση, ήταν ένα επίτευγμα του κινήματος που σε τελική ανάλυση υπονόμωσε την κεντρικότητα και πρωταρχικότητα του άντρα της μεσαίας τάξης ως το υπόδειγμα της μοντέρνας ατομικής υποκειμενικότητας. Αξίζει πάντως να σημειωθεί πως ο αντιρρησίας συνειδήσεως που επικράτησε ως φιγούρα κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου ήταν *εξ ορισμού* άντρας, εφόσον δεν θα υπηρετούσε στον στρατό ως έφεδρος, παρόλο που οι

γυναίκες πρωτοστατούσαν στο κίνημα κατά του πολέμου και σε πράξεις πολιτικής ανυπακοής! Ειρήσθω εν παρόδω, οι υποστηρικτές του υποχρεωτικού εμβολιασμού που προέρχονταν από την εργατική τάξη ήταν *μετρημένοι στα δάχτυλα*, και ούτως ή άλλως, δεν φαίνεται πως προέβλεπαν κάποια αντίσταση στη νομιμοποίηση της συνειδητής αντίρρησης στον εμβολιασμό.

Toronto General Hospital
School for Nurses

Miss Maud Ray

Dear Madam:—

Your application is accepted and your appointment to enter the school is fixed for Fall 1919. It will be necessary for you to provide yourself with the articles of clothing enumerated and described on the inner page.

If your teeth are in need of attention, or if you have not been vaccinated within a year, these matters must be attended to before you enter the school. A physician's certificate of vaccination must be sent.

As delivery of trunks is sometimes delayed, a dress and an apron should be brought in the travelling bag. Trunks should be plainly labeled with owner's name and directed to the Baggage Department of the Toronto General Hospital.

You are requested to refrain from bringing with you valuable jewellery, or a large amount of money.

Kindly let me know if I can rely upon your coming at the above date, and oblige.

Yours truly,
John J. Gunn
Superintendent of Nurses.

Date June 14-19
Form 206

Rate of entrance will be sent later.

Στην αντίπερα όχθη του Ατλαντικού η μάχη συνεχιζόταν. Το 1919 η εισαγωγή στη Νοσηλευτική Σχολή του Γενικού Νοσοκομείου στο Τορόντο επιτρεπόταν μόνο με την επίδειξη πιστοποιητικού εμβολιασμού.